

KR 45/02 Den norske kirke - Kirke i Europa

Råd, nemnder m.v.	Møtested	Møtedato
Kirkerådet	Oslo	06.-07.09.2002
Mellomkirkelig råd	Oslo	02.-03.09.2002

Saksbehandler: Stig Utnem

Saksdokumenter:

- Saksutredning (*vedlagt*)
- Charta Oecumenica – norsk oversettelse (*vedlagt*)
- Churches & Europe – a reader, utgitt av Kirkenes Verdensråd og Konferansen av Europeiske Kirker mai 2002 (*Deles ut på møtet*)

Sak nr. **KR 45/02 Den norske kirke – Kirke i Europa**

MKR 43/02

MKR/AU 12/02

SAKSFRAMLEGG

I forbindelse med at Den norske kirke er vertskap for Konferansen av Europeiske Kirkers 13. generalforsamling i Trondheim 25. juni-2. juli 2003 inviteres Kirkemøtet til å drøfte saken "Den norske kirke- kirke i Europa".

Saksutredningen har vært drøftet på vanlig måte i Mellomkirkelig råd og Kirkerådet.

Formålet med en slik sak er flersidig:

Som vertskapskirke har vi både en forpliktelse og en mulighet til å bli oss mer bevisst at vi står i en bred europeisk kirketradisjon. I varierende grad er vår kirke formet av impulser fra vest, sør og øst i Europa hvor det i dag er levende kirker. Den norske kirke har de seneste år inngått i kirkefelleskap med en rekke europeiske kirker. Gjennom Porvoo-avtalen er vår kirke i fullt kirkefelleskap med de store anglikanske kirkene på de britiske øyer. Gjennom Leuenberg Kirkefelleskap er vi i alter- og prekestolfelleskap med 100 unerte og reformerte kirker i Europa. I rammen av begge disse fellesskap er det en viktig målsetting at kirkene kommer nærmere hverandre i vitnesbyrd og misjon i Europa. På ulike måter er Den norske kirke også nært knyttet til noen ortodokse kirker, f.eks. Den russisk-ortodokse kirke i rammen av det kirkelige Barentssamarbeidet i nord. Hva betyr dette for prioriteringer og fokus som Mellomkirkelig råd og Kirkerådet har ansvar for å gjøre? Hvordan kan dette bli til en prosess som i sterkere grad bidrar til et utvidet og utdypet økumenisk engasjement i våre bispedømmer og lokalmenigheter?

Det er et mål at Kirkemøtets drøfting av saken kan være med å gi bispedømmer og menigheter impulser og mandat til en klarere europeisk interesse og forpliktelse. Dette kan bety at man bestemmer seg for å søke å fornye og utvikle eksisterende kontaktpunkter og relasjoner til menigheter, bispedømmer og kirker i Europa eller å ta initiativ til å etablere slike for å føre dialog om de viktige spørsmålene som gjelder kirkens liv og misjon i Europa, og kontekstualisere vår visjon om å være "lokal kirke i et globalt fellesskap".

Saken har også et annet konkret siktemål. I dag er vi i en situasjon hvor stadig flere økumeniske organisasjoner og nettverk opptrer med Europa som ramme og med de ulike europeiske spørsmål som fokus. Felles for dem er at de alle henvender seg til kirkene i Europa og ber dem søke medlemskap eller tilknytning på annen måte. Denne dynamikken har ressursmessige konsekvenser for kirkene ettersom det både kreves medlemskapskontingent og stabspersoner som må ha ansvaret for å følge opp medlemskapet i det løpende arbeidet.

Etter Mellomkirkelig råds mening er det behov for en gjennomtenkning av Den norske kirkes deltakelse i de ulike økumeniske organisasjoner og nettverk som opererer med Europa som ramme. Rådet har selv tatt initiativ til en slik gjennomtenkning, og i forhold til enkelte organisasjoner og nettverk fattet beslutninger og gitt føringer som innebærer endrede relasjoner.. Det gjelder rådets vedtak om å bringe Den norske kirkes offisielle deltakelse i Nordisk-Tysk Kirkekonvent til opphør etter vel 50 års virksomhet. Det gjelder rådets forslag som legges fram for dette Kirkemøtet om at Den norske kirke melder seg ut av Nordisk Økumenisk råd (NØR).

Det gjelder også rådets forslag om å prioritere deltakelse og ressurser inn i KEK i tiden som kommer etter neste generalforsamling. Kirkemøtet bes om å bekrefte disse vurderingene.

For det tredje ønsker Mellomkirkelig råd gjennom denne saken å reise flere viktige spørsmål av vital betydning for kirkene i Europa og dermed også for Den norske kirke. Saksutredningen peker på en rekke av de viktigste tematiske utfordringene. Om mange av dem er det allerede et engasjement rundt om i Den norske kirke og de kristelige organisasjonene. Hvordan kan menighetenes engasjement i de samme spørsmål få

perspektiv og hjelp fra den økumeniske europeiske debatt? Er det noe vi fra Den norske kirkes side skal prioritere? Har vi særlige forutsetninger for å gi et bidrag og spille en rolle på ett av de mange feltene, bør vi enes om det og gi det tyngde? Mellomkirkelig råd ønsker at Kirkemøtet skal være med å gi føringer og begrunnelser for å kunne gjøre gode prioriteringer og valg.

Det gir et interessant historisk perspektiv når en slik sak nå fremmes å minne om at Europa aldri har fått komme helt i fokus i vår kirkes økumeniske og internasjonale arbeid. Delvis fordi man har vært redd for at det ville fortrenge det globale fokus vår kirke alltid har ønsket å ha tydelig for seg. Denne innvending er også hørt i forbindelse med utarbeidelsen av denne saken. Og det er en betimelig og viktig påminnelse: Ett av Europas problemer i dag er dens sentrering om seg selv, være seg selv nok og tendensen til å glemme sitt globale ansvar. Dette er et ansvar som ikke blir mindre ettersom tiden går.

Delvis har vegringen mot et sterkt europeisk fokus i arbeidet hatt sammenheng med vårt land og folks erfaringer med det europeiske fellesskap/union.

Som en illustrasjon kan nevnes at Komiteen for internasjonale spørsmål (KISP) midt på 80-tallet i forbindelse med folkeavstemningen om EF i 1984 hadde gjentatte diskusjoner om hvordan man som Mellomkirkelig råds fagnemnd for internasjonale spørsmål skulle forholde seg. Diskusjonene avspeilte i stor grad situasjonen og følelsene rundt om i Den norske kirkes råd og utvalg. I denne saken burde kirkens råd og faginstanser holde en lav profil. Man mente det var en meget vanskelig oppgave å eventuelt si noe inn i situasjonen før folkeavstemningen som kunne være til hjelp for folk som skal gå til valgurnene. Resultatet av diskusjonen var at det ble bestemt at sentralkirkelige organer ikke skulle befatte seg med denne saken. Sentrale aktører på både Ja- og Nei-siden var den gang medlemmer i KISP og fant sammen i denne realisme.

I etterkant forsøkte Mellomkirkelig råd å trekke lærdom av saken. En tydelig lærdom var at Den norske kirke aldri har hatt et klart blikk for Europa og dets utfordringer. Vi har - som landet for øvrig - hatt en nordisk identitet, og vi har lagt vekt på å utvikle en global identitet. Men vår europeiske kontekst har vært oversett. I et forsøk på å bøte på dette, og for å bygge opp kompetanse og kunnskap i Mellomkirkelig råd om Europa for å forberede oss på nye Europa-debatter, foreslo man å nedsette et Kirkens Europa-utvalg. Dette utvalget møttes, men hadde et meget kort liv. Det fikk aldri noen betydning i Den norske kirkes liv.

Det legges ikke opp til å gi noen historisk beskrivelse av vår kirkes røtter, rolle og plass i Europa.

Det presenteres heller ingen fullstendig liste over kontakter, relasjoner og bånd som eksisterer mellom bispedømmer, menigheter, institusjoner innen diakoni og undervisning, og organisasjoner.

Heller ikke er det lagt vekt på å beskrive hvordan norsk kristenliv og kirkeliv har påvirket europeiske kirker og kirkelige institusjoner. Det finnes neppe noen slik samlet oversikt i dag.

Saksutredningen søker i stedet å trekke fram sentrale begivenheter i Europa og Den norske kirkes liv. Det er lagt relativt stor vekt på å vise hvordan vår kirke har forsøkt å bidra til kirkenes svar på de sosiale og politiske endringene som har skjedd i Europa i tiden etter den 2. verdenskrigs avslutning. De dramatiske og langtrekkende endringene

som startet med oppløsningen av Sovjetunionen og Berlinmurens fall gjør 90-tallet til den periode som har preget dagens utfordringer sterkest. Dette tar dermed størst plass i saksutredningen.

Når det gjelder de tematiske utfordringene i dagens og morgendagens Europa, er det forsøkt å tydeliggjøre områder hvor vår egen kirke og kirkene i det nordiske økumeniske fellesskapet har gjort egne erfaringer som vi tror det er nødvendig å dele i et europeisk fellesskap. Dette er samtidig saksområder hvor vi vet at vi selv trenger nye impulser og ideer fra andre kirker for å kunne formulere våre egne relevante svar og arbeidsprogram for vårt arbeid som Den norske kirke i Norge.

Saksutredningen har en "utredning i utredningen". Det gjelder Mellomkirkelig råds forslag om en omlegging av vår kirkes arbeid i Norden gjennom Nordisk Økumenisk Råd. Det anbefales at medlemskapet sies opp, og at vår kirkes videre tilknytning til NØR ivaretas gjennom Norges kristne råd (NKR). Samtidig anbefales det mer fleksible arbeidsmåter og mer arbeid gjennom nettverk hvor det nordiske perspektiv utvides til i større grad å inkludere våre nærområder både i vest (de britiske øyer) og i sør og øst. Økt Nordsjøsamarbeid og en tilnærming til Østersjøsamarbeidet anbefales.

Saken presenteres for Kirkemøtet som har kompetanse når det gjelder å melde Den norske kirke inn i og ut av økumeniske organisasjoner.

Saken har også et praktisk sikte. Den ønsker å bidra til mobilisering av engasjement, forventning og deltakelse under neste sommers generalforsamling i Trondheim for Konferansen av Europeiske kirker. Generalforsamlingen er et kjempeløft for Den norske kirke og en enestående mulighet for oss å "presentere oss selv". Samtidig er den en enestående anledning for bispedømmene, lokalmenighetene og organisasjonene til å sende representanter til Trondheim for å oppleve det store og myldrende europeiske kirkefellesskap i det Visitors-programmet som vil bli laget.

Sist, men ikke minst er det en enestående mulighet for alle deler av kirken, ikke bare i Nidaros bispedømme, til å se sin lokale tjeneste i et europeisk perspektiv og til å knytte nærmere bånd til ulike deler av Europas kristenliv. Derfor er det Kirkemøtets oppgave – blant annet gjennom sin behandling av denne saken - å søke å bidra til at Den norske kirke etter at generalforsamlingen er avsluttet ser at den har utviklet seg i retning av mer tro håp og kjærlighet innenfor rammen av et alleuropeiske fellesskap av kirker.

Forslag til vedtak:

- 1. Kirkene i Europa er ikke bundet av nasjonale grenser, regionale organisasjoner eller politiske unioner. Det ligger til kirkenes vesen å overskride disse i sin søken etter hverandre og etter å uttrykke den enhet som er gitt i Kristus Jesus. Denne grunnleggende realitet må være utgangspunkt for alt arbeid med å formulere en visjon og misjon for Europas kirker og for Den norske kirkes deltakelse i dette økumeniske fellesskap.*
- 3. Kirkemøtet bekrefter den unike rolle og det ansvar som Konferansen av Europeiske kirker (KEK) har i dagens Europa og ser det som en viktig oppgave for vår kirke å kanalisere mer engasjement og ressurser inn i denne virksomheten. KEK bør satse videre på nettverksmodellen, og Kirkemøtet vil framheve mulighetene norske menigheter har for interessant samarbeid ved å kople seg aktivt på slike europeiske nettverk.*
- 4. Kirkemøtet ser at Norge har en viktig rolle å spille som brobygger mellom øst og*

vest i Europa og ønsker at Den norske kirke i sitt kontaktbyggende arbeid utover landets grenser tar et medansvar for realiseringen av dette. Vårt naboskap med Russland gir også vår kirke et særlig ansvar for å søke mer kontakt, forståelse og samarbeid med Europas ortodokse kirker.

- 5. Kirkemøtet ser det som avgjørende viktig at Den norske kirke opprettholder sin globale solidaritet og bidrar til at de fattiges stemmer utenfor Europas dører blir hørt i Europa.*
- 6. Kirkemøtet gir påny uttrykk for gleden over at Den norske kirke har fått anledning til å være vertskap for KEKs 13. generalforsamling i 2003. Kirkemøtet ber de sentralkirkelige råd legge til rette for at generalforsamlingen blir en begivenhet i hele vår kirkes liv og oppfordrer menigheter og bispedømmer til å sende representanter til generalforsamlingens gjesteprogram.*
- 7. Kirkemøtet mener tiden er moden for å omorganisere det økumeniske arbeidet i Norden og bringer derfor Den norske kirkes direkte medlemskap i Nordisk Økumenisk Råd (NØR) til opphør. Kirkemøtet ser det som naturlig at vår kirkes tilknytning til NØR videreføres av Norges kristne råd (NKR).*

Råd, nemnder m.v.	Møtested	Møtedato
Kirkerådet	Oslo	06.-07.09.2002
Mellomkirkelig råd	Oslo	02.-03.09.2002

Sak nr.

KR 45/02 Den norske kirke – Kirke i Europa

MKR 43/02

MKR/AU 12/02

SAKSUTREDNING

DISPOSISJON

INNLEDNING

Kap. A PÅ VIRKNINGEN/IMPULSENE/KONTAKTENE I NYERE TID

Kap.B VIDEREUTVIKLING - MULIGHETER OG BEGRENSNINGER

Kap C TEMATISKE UTFORDRINGER

Kap D TEMATISK FOKUSERING

Kap E STRATEGISKE ELEMENTER

INNLEDNING

"Europe, more than ever in its long history, is today a contradictory and complex space: An "old" continent which, during the last century, experienced some of its most dramatic episodes and radical changes. Europe is an involving entity, still in search of a "common European home". Its history and culture have been forged by the three great Christian traditions; Catholic, Orthodox and Protestant. And it is in Europe that the ecumenical movement was born."

Dette sitatet fra "Churches and Europe – A Reader" som ligger som vedlegg til denne saken, er egnet til å gi oss det helt store perspektivet på den saken som skal drøftes; Den norske kirkes plass, rolle og ansvar som en kirke i Europa. Den norske kirke er en del av den europeiske kristendoms historie. - Hva med nåtid og framtid? Er vi i ferd med å settes på sidelinjen, eller har vi visjoner som forplikter oss på å være en aktiv deltaker i de europeiske kirkers søken etter å ivareta sin oppgave på et kontinent som er under store endringer?

Kap A PÅVIRKNINGEN/IMPULSENE/KONTAKTENE I NYERE TID

Da Den norske kirke feiret sitt 1000-årsjubileum på Moster sommeren 1995, skjedde det i nærvær av representanter for dagens kirker både fra vest, sør og øst i Europa. Her var Church of England, her var en fremtredende biskop i Evangelische Kirche Deutschland (EKD) og her var kardinalen og lederen for det katolske enhetsrådet i Vatikanet. Ved siden av disse sto den økumeniske patriarken av Konstantinopel. Ved deres nærvær ble vår kirkes påvirkning og røtter fra alle tre av Europas hjørner tydelig, vest, sør og øst.

På Moster deltok også representanter for kirker i Asia og Afrika. På den måten ble vår kirkes globale tilhørighet markert. Noe mange deltakere fant svært naturlig ikke minst på bakgrunn av nesten 150 årig global misjonsvirksomhet med utgangspunkt i Norge og med økende påvirkning fra disse kirkene på vår kirkes salmer, bønner og liturgier.. I realiteten har mange norske kirkefolk de senere 25 år hatt mulighet til å bli mer kjent med kirker i den såkalte tredje verden enn for eksempel med kirken på andre siden av Nordsjøen.

Også representanter for lutherske søsterkirker i alle de nordiske land deltok naturlig nok også i 1000-årsfeiringen på Moster. Dermed ble de nordiske kirkers felles røtter synliggjort.

De første årene etter den 2. verdenskrig kom til å få stor og varig innflytelse på Den norske kirke gjennom etableringen av Kirkens Nødhjelp her hjemme og av Det Lutherske Verdensforbund (LVF). Det var utfordringene fra Europas flyktninger som var drivkraft til begge etableringene

På samme tid begynte de første kontaktene gjennom det som skulle bli Nordisk-Tysk Kirkekonvent. Selv om konventet primært var dannet for å gjøre det mulig for prester fra det daværende Øst-Tyskland å komme ut av landet og treffe kolleger i vest og i Norden, ga konventsarbeidet også interessante og perspektivrike opplevelser og møter med kirkelivet under kommunismen for atskillige norske prester og andre som deltok. Slik var

arbeidet med på å skape verdifulle holdninger, og menighetsrelasjoner ble etablert som for noens vedkommende eksisterer også i dag.

Etableringen av Konferansen av europeiske kirker (KEK) i 1959 hadde som visjon å forene Europas kirker for å møte etterkrigstidens enorme utfordringer på det europeiske kontinent. Allerede i 1951 startet samtalen om hvordan kirkene kunne samarbeide de raskt økende politiske spenningene. I 40 år kunne KEK være en av de få møteplasser for mennesker og kirker som jernteppet hadde skilt fra hverandre. De seneste 10 årene har KEKs viktigste oppgave vært å være en arena hvor Europas ortodokse kirker kommer til orde og påminner EU og Europas politiske ledere om at Europa er en organisme som puster med to lunger, en vestlig/katolsk/protestantisk og en østlig/ortodoks. Og samtidig har KEK også kunnet være en arena for de små protestantiske minoritetskirkene i den katolske og ortodokse del av Europa.

Etter 2. verdenskrig oppsto det et sterkt ønske om å etablere kirkefelleskap mellom reformerte, lutherske og unerte kirker i Europa. Spenningene og splittelsene under krigen var store og smertefulle, og en følte et påtrengende behov for å avklare motsetningene som hadde fulgt med disse kirkene helt siden reformasjonstiden, og til å stå sammen som kirker på basis av et felles bekjennelsesgrunnlag..

Med dette som bakgrunn ble det ført inngående læresamtaler over mange år med deltakere fra mange land i Europa, deriblant fra Den norske kirke. Ulike stadier i denne prosessen førte så fram til at en i 1973 sluttførte den såkalte Leuenberg-konkordien (LK). LK er et forholdsvis kortfattet og komprimert dokument som behandler de sentrale punktene i luthersk og reformert forståelse av evangeliet og sakramentene. Den konkluderer med at "hvor det læres og forkynnes i samsvar med denne konkordien, har ikke lærefordømmelsene fra reformasjonsstriden gyldighet". Dokumentet sier at "Kirker som slutter seg til denne forståelse av sentrale punkter i evangeliet, tilbyr hverandre alter- og prekestolfelleskap".

Av ulike grunner valgte de nordiske lutherske kirkene å ikke underskrive LK. På 70-tallet ble det fra Den norske kirkes side angitt som begrunnelse bl.a. at man ikke hadde kirkelige ordninger for å inngå slike avtaler, og at det heller ikke var et sentralt økumenisk spørsmål i vårt land der det knapt finnes reformerte kirker.

På 90-tallet ble Den norske kirke tilskrevet av Leuenberg Kirkefelleskap og bedt om å ta spørsmålet opp til ny vurdering, blant annet med den begrunnelse at Europa nå var gjenforent, og at de reformatoriske kirkene måtte benytte de nye muligheter til å utvikle sitt fellesskap. I den fornyede drøftingen som skjedde i Bispemøtet og Mellomkirkelig råd ble det da lagt avgjørende vekt på behovet for å få et ordnet forhold til de over 100 kirkene i dette kirkefelleskapet. Etter at det var avklart, og man anså en undertegning av KL for å være fullt ut kompatibel med de forpliktelser man allerede hadde påtatt seg gjennom kirkefelleskap gjennom Porvoo-avtalen og med Metodistkirken i Norge, vedtok Kirkemøtet i 1999 å undertegne Leuenbergkonkordien.

Den samme kontekstuelle bevissthet merker en om en ser på utviklingen av luthersk–anglikansk kontakt og samtaler som i 1992 førte fram til den såkalte Porvoo-erklæringen og senere Porvoo fellesskapet . En legger vekt på at dagens situasjon gir kirkene nye muligheter: " Våre kirker og deres nasjoner står i dag overfor nye oppgaver og muligheter, innenfor rammen av de mange ideologiske, samfunnsmessige og politiske endringer som finner sted i Europa. , Blant disse er:

- a. "en økende erkjennelse i de europeiske nasjoner av at de er avhengige av og har et

gjensidig ansvar for hverandre. De har også behov for å gjøre godt igjen den urett som er skapt av mange århundres europeiske kriger - særlig det 20. århundres kriger - som har hatt følger for hele verden.

- b. Nye muligheter for evangelisering, re-evangelisering og pastoralt arbeid i alle våre land og utfordring til å holde fram den kristne tro som svar på både en herskende praktisk materialisme og mange menneskers lengsel etter åndelige verdier.
- c. Et behov for å reagere på det vakum som er oppstått etter sammenbruddet i Øst-Europas monolittiske politiske system og på de stadig mer pluralistiske samfunn i Storbritannia, Irland og de nordiske land.
- d. Mulighet til å arbeide for fred, rettferdighet og menneskerettigheter, mulighet til å minske ubalansen mellom de rike nasjoner og dem som er fattige og lider under urettferdig økonomisk avhengighet, og muligheter til å beskytte deres rettigheter og menneskeverd som er fattige og lider nød - spesielt innvandrere, flyktninger og etniske minoriteter.
- e. En økologisk debatt i og mellom landene i Nord-Europa der kirkene har begynt å bidra med en positiv skapelses- og inkarnasjonsteologi som tillegger jorden og alle livsformer varig verdi.
- f. Et behov for samtale med og forståelse for mennesker av annen rase, kultur og religion som partnere og medborgere i et nytt Europa." (Fellesuttalelsen fra Porvoo; "Together in Mission and Ministry" 1992).

I dag er det lett å se at 90-tallet - etter avviklingen av muren – medførte en rask vekst i kontaktene og relasjonene mellom Den norske kirke og kirker i land i Sentral- og Øst-Europa. De tusen blomster blomstret, og norske institusjoner, organisasjoner, foreninger, menigheter og bispedømmer kom i sving med ulike former for hjelpetiltak, utveksling, solidaritet.

Parallelt med dette har våre menigheter og bispedømmer også stått i kontakt med europeiske kirker, fått impulser fra og knyttet relasjoner til europeiske kirker gjennom den virksomhet som har skjedd i regi av norske misjonsorganisasjoner og Sjømannsmisjonen. Dette arbeidet har bare tidvis hatt nærkontakt med det offisielle kirkesamarbeidet som har skjedd fra Mellomkirkelig råds side.

Mellomkirkelig råd la i denne situasjonen vekt på å søke en rolle som strategiorgan for utviklingen av relasjoner Den norske kirke. Denne rollen søkte en i samordning med Kirkens Nødhjelp, og i en periode med midler fra Utenriksdepartementet. I årene etter Berlinmurens fall hadde Utenriksdepartementet en egen Øst-Europa-plan som Mellomkirkelig råd kunne søke midler fra på vegne av ulike lokale og regionale samarbeidstiltak på kirkelig side. Stikkord var folk-til-folk-samarbeid, det sivile samfunn og demokratiutvikling.

Også de internasjonale økumeniske organisasjonene ba om bistand og støtte fra Den norske kirke til kirker i Europa. Med økonomisk støtte fra Utenriksdepartementet kunne LVF bringe kirkeledere fra Baltikum sammen til menneskerettighetskurs, og prester og lekfolk i flere sentraleuropeiske land fikk opplæring i menneskerettighetstenkning på workshops betalt av midler gjennom Mellomkirkelig råd.

Majoritets-minoritetskirke-problematikk har også vært et europeisk fokus som Den norske kirke har samarbeidet med KEK om. For Utenriksdepartementet har dette hatt elementer av demokratibygging og menneskerettigheter og - i noen tilfeller - også freds- og forsoningsperspektiv.

Etter hvert som Europa har sett oppblomstringen av etniske og religiøse konflikter, har

Mellomkirkelig råd bidratt til at Kirkens Nødhjelp har økt sin interesse for Europa. I tillegg til freds- og forsoningsengasjement har KN i dag et sterkere humanitært engasjement i Nordvest-Russland og et diakonalt fokus på blant annet Russland og Balkan når det gjelder bekjempelse av HIV/AIDS.

Et kjennetegn ved 90-tallet Europa var at kirkene for alvor oppdaget utfordringene fra det flerreligiøse Europa. At det "kristne kontinent Europa" i lengre tid har måtte finne seg i at andre kontinent (f.eks. Afrika) mer naturlig kan kalles "kristendommens sentrum" er vi vant til. Men at antall muslimer vil overstige antall protestantiske kristne i Europa etter en eventuell innlemmelse av Tyrkia i EU, er en ny erkjennelse som bare så vidt her begynt å sive inn i bevisstheten. Religionsdialog med alle de elementer som inngår i dette begrepet, blir dermed en kjerneaktivitet ved kirkens misjon på det europeiske kontinent.

Det skjer i dag en utbredt kontakt- og samarbeidsvirksomhet mellom vår kirke og kirker og kristne mennesker og institusjoner og organisasjoner i alle deler av Europa. I denne "trafikken" deltar også mange av vår kirkes medlemmer og tillitsmenn og -kvinner.

Mellomkirkelig råd har ingen oversikt over hvilke formaliserte kontakter og relasjoner som finnes mellom kristne organisasjoner i vårt land og søsterorganisasjoner i andre deler av Europa. Men vi vet at organisasjoner som KFUK/M, Studentlaget, Studenterforbundet og Søndagsskoleforbundet pleier aktive relasjoner til søsterorganisasjoner i mange europeiske land og i noen grad bidrar aktivt til at tilsvarende organisasjoner dannes i andre land.

Vi kjenner til diakonale institusjoner som Diakonhjemmet og Lovisenberg som samarbeider med lutherske kirker i Baltikum om oversettelse av diakonal litteratur og om kompetansebygging for frivillighet i kirken og til prestekontaktene fra Presteforeningens side med kirker i Baltikum og i det tidligere Øst-Europa.

Mellomkirkelig råd har heller ingen fullstendig oversikt over menigheter i vår kirke og deres samarbeids- og vennsksapsrelasjoner til andre kirker i Europa. Den naturlige instans for slik oversikt er bispedømmene. I dag har flere Bispedømmer mer eller mindre formaliserte vennsksapsrelasjoner til kirker eller bispedømmer i Europa.

Det er en utfordring å erkjenne at den del av kontakt- og samarbeidsvirksomheten som hadde sitt utspring i tiden før Murens fall, ofte hadde preg av den "vest hjelper øst"-mentaliteten som var så utbredt. I dag kan nok "hjelpebehovet" fortsatt være til stede, men det er andre holdninger som må prege samarbeidet. Ett eksempel på hva disse kirkene kan lære oss er deres erfaringer under vanskelige år med frivillighet og lekfolks tjeneste i menigheten. Framfor alt er det en utfordring at gjensidigheten blir et klarere innslag i kontakten og samarbeidet.

I Barentsregionen samarbeider Nord-Hålogaland bispedømme i dag med 7 lutherske og ortodokse bispedømmer i Sverige, Finland og Russland. Dette er et selvstendig regionalt kirkesamarbeid i regi av Samarbeidsrådet for kristne kirker i Barentsregionen (SKKB).

I to av Europas regioner (Baltikum og Balkan) har Mellomkirkelig råd bedt bispedømmer ta ansvar for å bygge kontakt og relasjoner med bestemte kirker "på vegne av Den norske kirke". Det gjelder Litauen hvor Tunsberg bispedømme søker å utvikle relasjonen til den lutherske kirken. Videre gjelder det Serbia hvor Stavanger bispedømme har sagt ja til å søke å utvikle relasjonen til den serbisk-ortodokse kirke, og i Romania hvor Borg bispedømme i en årrekke har vært ansvarlig for kontakt med den lutherske (ungarsk-talende) kirke i landet

Mot Baltikum er vår kirkes relasjoner relativt svake trass i en del kontakt menighet-menighet og institusjon-institusjon. De lutherske kirkene i Estland og Litauen er medlemmer av Porvoo-fellesskapet. All kontakten mot Baltikum ser ut til på gå mot de lutherske kirkene, også den lutherske kirke i Latvia. Men Østersjøen er – ennå ikke - vårt nærområde på samme måte som for Danmark, Sverige og Finland. De to sistnevnte er meget aktive i regionen. Det samme er - i økende grad - nordlige tyske bispedømmer som den Nordelbiske kirke.

Gjennom - og i - alle de relasjonene som er beskrevet, har det gått en "bevegelse fra Europas kirker til Den norske kirkes menigheters fromhetsliv og tradisjoner". Historisk selvsagt meget sterkt i de første århundrer etter reformasjonen, men ikke minst i nyere tid. Stikkordene her er blant annet Taize, Iona og Iasi. Flere tusen norske ungdommer har de siste 10 årene besøkt det økumeniske fellesskapet i Frankrike - Taize. Her har de møtt ungdom fra hele Europa under overskriften enkelhet, dialog og forsoning. Menigheter tar konfirmanter med seg dit. Diakonale institusjoner arrangerer pilegrimsturer for sine ansatte. Det er regelmessig Taize-bønner i Fredrikstad domkirke og i flere kirker i Oslo.

"Ilden fra vest" heter en meget interessant liten bok. Her kan en lese om den keltiske påvirkningen fra de britiske øyer. Når dusinvis av våre menigheter hver søndag synger "Deg å få skoda", er vi i den tradisjon som i dag også blant annet lever videre i Iona-kommuniteten ytterst i havgapet på nordvestkysten av Skottland. I Iona søkes det blant annet mot dristige liturgiske uttrykk for menneskets lengsel etter helbredelse og helhet og etter måter for kristne å engasjere seg i politisk protest og aksjon.

Iasi i Romania kan være eksempel på et ortodoks åndelig sentrum som har hatt innflytelse på menigheter i vår kirke. Ikonmalere fra Iasi har sittet på torget i Trondheim og vist sin ikonmalerkunst. Økumeniske grupper fra Norge har besøkt Iasi og blitt kjent med dets pilegrimstradisjon. De ortodokse kirkers pilegrimstradisjon og aktuelle engasjement var i seg selv en del av inspirasjonen bak det europeiske prosjektet Pilgrimage 2000 i regi av KEK, og med blant annet vår egen kirke som sentral samarbeidende kirke gjennom Nidarosdomen og Nidaros bispedømme.

Med innvandring og asylsøkerne kom også det ortodokse fromhetsliv til Norge fra Balkan og Øst-Europa. Ortodokse menigheter ledet av egne prester vokser fram – ikke bare i Oslo - og Den norske kirkes menigheter lærer mer enn bare det russisk-ortodokse Kyrie. I økende grad har vi muligheten til å erkjenne og glede oss over at vi er en del av den europeiske kristenhet..

Kap. B Videreutvikling – muligheter og begrensinger

Folkekirkesamarbeid i Norden

Vi er en av flere lutherske folkekirker med en dominerende stilling i den nordlige del av Europa. Hver for seg - men også inspirert av hverandre - er de nordiske folkekirkene inne i omfattende og historiske endringsprosesser som slutfører disse kirkenes rolle som statskirker, men som søker å videreføre deres unike oppgave som folkekirker som omfatter det store flertall av disse lands befolkning. De organisatoriske endringene innen hver kirke medfører ikke automatisk endrede relasjoner disse kirkene imellom. Eksempelvis er Svenske Kyrkan og Finska Kyrkans menigheter i Norge sin plass i forhold til Den norske kirkes menigheter ikke avklart.

Det er lange tradisjoner for nære bånd mellom folkekirkene i Norden. I dag karakteriseres situasjonen av relativt få og ikke særlig formaliserte strukturer for informasjon, rådslagning og samarbeid. Det finnes p.t ikke noe nordisk folkekirkesekretariat. På biskopsnivå finnes det ordninger for nordiske bispemøter og presesmøter. På rådsnivå møtes de lutherske sekretærene for økumenikk til regelmessige rådslagninger, og man inngår også i NØRs arbeidsgruppe av økumeniske sekretærer.

Økumenisk samarbeid i Norden

I moderne tid - allerede før 2. verdenskrig - ble det tatt initiativ til et mer organisert samarbeid mellom de store lutherske folkekirkene i Norden, blant annet gjennom etableringen av Nordisk Økumenisk institutt (NØI) så tidlig som i 1939. Den norske kirke var offisielt representert fra første stund i dette arbeidet. Etter hvert ble instituttet omdannet til et økumenisk råd -Nordisk Økumenisk Råd - (NØR). NØI og NØR var tidvis et instrument for nordisk folkekirkesekretariatssamarbeid, men hadde alltid som hovedoppgave å koordinere og utvikle samarbeid mellom alle rådets medlemskirker - store som små.

En periode var NØR i tillegg til dette bedt om å være kanal for et nordisk folkekirkensamarbeid. Et slikt samarbeid hadde de lutherske søsterkirkene aldri formalisert, men det foregikk allikevel på kryss og tvers over de nordiske grensene. Dette viste seg å fungere dårlig og var prinsipielt en unaturlig oppgave for et økumenisk råd. Det er i dag ikke lenger noen oppgave for NØR.

Nordisk Økumenisk Råd har i en årrekke vært det naturlige samarbeidsorgan for økumenisk arbeid i Norden. NØR skal ifølge sine statutter blant annet

- "fremme det økumeniske arbeidet i Norden.
- forsterke og betjene samarbeidet mellom nordiske kirker og trossamfunn
- føre de økumeniske organer i de nordiske land nærmere hverandre"

Mellomkirkelig råd har arbeidet mye med forholdet til Nordisk Økumenisk Råd de siste fire årene. I økende grad har rådets drøftinger av NØRs virksomhetsrapporter og virksomhetsplaner vært utgangspunkt for spørsmål og kritiske vurderinger. Fyller NØR fortsatt sin oppgave som instrument for økt økumenisk samarbeid mellom kirkene i Norden? Klarer NØR å være en arena hvor de spesielle nordiske utfordringene holdes fast som fokus? Opplever de små ikke-lutherske kirkesamfunn at de i NØR har en mulighet til å komme sine "storesøsken" i de lutherske

folkekirkene innpå livet? Dette er noen av de kritiske spørsmål som er stilt i Mellomkirkelig råd, og som rådet for sin del ikke har funnet overbevisende svar på og som kan bekrefte NØRs fortsatte relevans.

Sentrale strategiske vurderinger i Mellomkirkelig råds arbeid med Den norske kirkes medlemskap i NØR har vært:

1. Den økumeniske bevegelse slik vi kjenner den som en gjennomorganisert bevegelse fra det lokale til det globale plan har fungert i pluss/minus 50 år. KV og LVF har feiret sine 50-årsjubileer, KEK sitt 40-årsjubileum og NØR sitt 60-årsjubileum. Det er et kjennetegn at de alle er bygd opp over samme lest. De er organisert som demokratiske organisasjoner med rådsforsamling, styre og administrasjon. Og representasjon - mest mulig rettferdig og demokratisk - tvers gjennom hele organisasjonen.
2. I dag er det etter Mellomkirkelig råds oppfatning naturlig og nødvendig å stille grunnleggende spørsmål til denne måten å tenke økumenisk samarbeid på. De fleste internasjonale økumeniske organisasjoner har selv tatt initiativ til å gjøre dette. En omfattende prosess ble igangsatt i KV i forbindelse med dens jubileumsgeneralforsamling i 1998, og rapporten fra den Spesialkommisjonen for ortodokse kirkers deltakelse i KV som nylig er offentliggjort, tematiserer de eksisterende strukturers framtidige berettigelse på ulike spennende måter.
3. På 1990-tallet har et nytt økumenisk samarbeidsnivå vokst fram i Norden. De nordiske land har fått nasjonale økumeniske råd. Riktignok har de litt ulik oppbygging og medlemsstruktur, men felles for dem er at det er nasjonale organ hvor kirkene i økende grad samhandler og samarbeider med hverandre. Norges kristne råd er et meget godt eksempel på hva som har skjedd. I dette rådet er de mindre kirkesamfunn i økende grad villige til å forplikte seg overfor hverandre. De ser på det som en arena for småkirkers bidrag og erfaringer inn i den økumeniske bevegelse, og de ser ikke minst på rådet som det sted hvor de får Den norske kirke i tale på en skikkelig måte. Og vi fra vår side kan bare bekrefte at NKR er et råd vi også trenger. Det nasjonale nivået viser seg naturlig og overlegent som instrument for en økumenisk modell for framtiden hvor kirkene framstår mer og mer "sammen".
4. Den nordiske politiske geografi er for lengst sprengt.

Norden er i flere og flere sammenhenger sett sammen med Baltikum. Den mest spennende regionale organisasjon på det politiske plan i dag er Østersjøsamarbeidet hvor også Norge er medlem og i år har formannskapet. I vest er det et økende samarbeid og konsultasjonsvirksomhet mellom landene på alle sider av Nordsjøen.

De nordiske kirkene har jo også forlengst sprengt sin nordiske geografi når det gjelder utbygging av kirkerelasjoner. Den norske kirke er selv det beste eksemplet på dette. Flere bispedømmer har mer kontakt med kirker utenfor Norden enn i Norden.

Kirkene i Norden har begynt å ta konsekvensen av dette og fratatt NØR en oppgave de har hatt fra tidligere tider med å koordinere sine medlemskirkers engasjement og relasjon til internasjonale økumeniske organisasjoner som KV og KEK.

Med dette som bakgrunn har Mellomkirkelig råd – og etter hvert også Norges kristne råd som også er medlem i NØR - ønsket å bidra til en tilsvarende kritisk gjennomtenkning av hensiktsmessigheten av å opprettholde det nordiske nivået i den økumeniske bevegelse etter samme modell som gjelder i dag.

Mellomkirkelig råd og NKR har konstatert at det ikke har vært lett å få til en slik prosess i NØR. Dets høyeste organ Årsmøtet har ikke vist tilstrekkelig vilje og engasjement til å tenke fornyelse og dermed har heller ikke styre og administrasjon hatt tydelig nok mandat til å drive endringer fram.

På denne bakgrunn har Mellomkirkelig råd funnet det interessant at det er i ferd med å vokse fram et Nettverk av nasjonale økumeniske råd i Norden. Selv om dette kun er i sin spede begynnelse, peker det på en veg framover for det nordiske økumeniske samarbeidet som går utover den nåværende ordning.

På Mellomkirkelig råds møte i mai 2001 (MKR-sak 28/01 Kirkelig samarbeid i Norden) vedtok derfor rådet følgende:

Mellomkirkelig råd har drøftet NØRs framtidige rolle og funksjon innenfor det kirkelige samarbeidet i Norden og vil gi vår kirkes årsmøtorepresentanter følgende føringer for sitt arbeid:

1. NØR bør bygges ned og avvikles som rådsorganisasjon innen årsmøtet 2003.
2. De nasjonale økumeniske råd må settes i stand til å implementere og koordinere den virksomhet som kirkene ønsker ivaretatt på nordisk plan, og som de ikke mest naturlig ivaretar og koordinerer selv.
3. Dersom en ikke oppnår oppslutning på årsmøtet om punktene 1-2, vil Den norske kirke vurdere å trappe ned sin deltakelse i NØR.

Under årsmøtet 2002 ble etter Mellomkirkelig råds oppfatning nødvendigheten av å få til en endring av det nordiske økumeniske samarbeid ytterligere understreket, og det var denne gang betydelig flere representanter som påpekte dette. Styret har for sin del uttrykt at det kommende året vil bli avgjørende for NØRs framtid.

Luthersk søsterkirkesamarbeid i Europa

Det fins en lang rekke lutherske søsterkirker i dagens Europa, både nasjonale folkekirker og minoritetskirker. Gjennom medlemskap i LVF er vi i fullt kirkefelleskap med disse kirkene. Det har alltid vært mange møteplasser mellom representanter for disse kirkene (f.eks. på biskopsnivå) og for deres utdannings- og forskningsinstitusjoner, fagforeninger og ulike institusjoner og organisasjoner for misjon, diakoni og barn/ungdom. Fra Mellomkirkelig råds har det imidlertid vært relativt lite organisert kirkesamarbeid. De siste årene har Den norske kirke vært representert på generalsynodene til VELKD.

Samarbeidet med lutherske søsterkirker i Europa er kanskje på sitt mest givende når det skjer fra menighet til menighet. Ordningen med vennskapsbispedømmer bør også søkes styrket. Mellomkirkelig råd har i noen situasjoner hatt gode erfaringer med å henvende seg til et bispedømme for å drøfte hvordan kontakten og samarbeidet med vår kirke kan ivaretas og utvikles. I noen tilfeller har det også vært aktuelt å delegere til et bispedømme å ivareta kontakten på vegne av Den norske kirke.

Det ligger også gode muligheter i at lokalmenigheter etablerer samarbeid med misjonsorganisasjoner eller diakonale institusjoner som starter prosjekt eller programmer i samarbeid med europeiske kirker. Ett eksempel kan være Det Norske Misjonsselskaps (NMS) nysatsing i Europa, Kirkens Nødhjelps Europaplan eller Bibelselskapets arbeid i Øst-Europa. Samarbeidsrådet for Menighet og Misjon (SMM) kan være en naturlig partner i noe av dette.

Gjennom 50 år har imidlertid Den norske kirke vært involvert i en menighet-til-menighetskontakt med lutherske kirker i Tyskland gjennom Nordisk-Tysk Kirkekonvent. Dette var et nettverk som i utgangspunktet var personbasert, og som etter hvert involverte enkelte menigheter og endelig også bispedømmer og Mellomkirkelig råd.

Et kjennetegn ved vår kirkes internasjonale og økumeniske arbeid er at det i dag skjer

mer innen rammen av inngåtte kirkeavtaler enn tidligere. Denne tendens vil trolig forsterke seg i tiden som kommer ettersom Porvoo-fellesskapet og Leuenberg-fellesskapet vil bli mer og mer rettet inn på å få synliggjort fellesskapet på kirkens lokale plan, dvs i menighetene.

Porvoo

Siden 1998 har Den norske kirke sammen med de fleste av de nordiske og baltiske lutherske kirkene vært i fullt kirkefellesskap med de anglikanske kirkene i Storbritannia gjennom Porvoo-avtalen. Den nåværende strategi i dette fellesskapet baserer seg mye på at det etableres samarbeid mellom bispedømmer innen fellesskapet med biskopene som symbolbærerne for dette.

I rammen av en luthersk nordisk koordinering er det et ønske om at Den norske kirke spesielt skal arbeide med å utvikle samarbeid mot Litauen og den lutherske kirke der. Tunsberg bispedømme har tatt et visst ansvar som svar på utfordringen fra Mellomkirkelig råd. Dette trengs å styrkes.

I Porvoo-fellesskapet er dette arbeidet kommet lengst, og bispedømmene står her sentralt som subjekter. I dette arbeidet samarbeider rådet med Bispemøtet. Ungdom er særskilt nevnt som en mulig målgruppe for samarbeid.

Porvoo-avtalen har dessuten punkter som oppmuntrer til fellesskap i tjeneste for verden. Ettersom Porvoo-fellesskapets anglikanske kirker er medlemmer i KEK, bør generalforsamlingen i Trondheim kunne være et konkret mål for et praktisk samarbeid. Porvoo kontaktgruppe bør drøfte mål og virkemidler for å få til felles forberedelser fram mot generalforsamlingen.

Leuenberg

Siden 2000 har Den norske kirke vært tilsluttet Leuenberg Kirkefellesskap - et fellesskap som gir oss alter- og prekenfellesskap med ca. 100 reformerte og unerte kirker i Europa. Det er ikke laget planer for hvordan Den norske kirkes deltakelse i dette kirkefellesskapet skal realiseres.

Hvilken strategi som er den naturligste i forhold til Leuenberg er vanskeligere å se. Fellesskapets over 100 reformerte, lutherske og metodistiske kirker er spredt over hele Europa. Tradisjonelt har det vært lite formalisert kontakt med Leuenberg-kirkene. Men gjennom Sjømannsmisjonens menigheter i Europa er det etablert mange og ofte nære relasjoner.

Det er klart at vår kirkes tilslutning til Leuenberg-konkordien og vår fulle deltakelse i Leuenberg-fellesskapet gir oss en nye muligheter til å komme nærmere andre kirker med reformatoriske røtter på det europeiske kontinent. Det gjelder primært de tyske kirkene, men også de små lutherske minoritetskirkene i andre deler av Europa som vi også møter som søsterkirker gjennom Det Lutherske Verdensforbund (LVF). I vest møter vi Church of Scotland som det har vært mye kontakt med gjennom årene fra menigheter på den norske vestkysten. Denne kirken ønsker seg et formalisert samarbeid med Den norske kirke.

Kirkelig nabosamarbeid - Barentsregionen

I det kirkelige Barentssamarbeidet er det naboskapet med Sverige, Finland og Russland på Nordkalotten som er selve utgangspunktet for dette mer enn formaliserte kirkefellesskap basert på avklarende forutgående læresamtaler. Utfordringer som naboer har felles i en sårbar ytterkant av Europa, gir mange spennende muligheter til å vinne erfaringer i miljø-engasjement og engasjement for urfolks rettigheter. Samtidig gir den luthersk-ortodokse møteplassen samarbeidet tilrettelegger mange kirke-utviklende perspektiver for teologi, spiritualitet og liturgi. Generalforsamlingsforberedelsene bør kunne bidra til en ytterligere styrking av det kirkelige Barentssamarbeidet - og vise versa. Barentssamarbeidet bør kunne bidra både til å skape motivasjon i den russisk-ortodokse kirke for generalforsamlingen og dens tematikk og selv være med å gi premisser til utformingen av den regionale profilen på generalforsamlingen. Når det er spørsmål om hva som er den norske/nordiske kontekst, bør Barentsperspektivet komme sentralt inn.

Her er det først og fremst den russisk ortodokse kirke det er snakk om.

Nord-Hålogaland bispedømme har naturlig nok tatt føringen i dette arbeidet og har vært en meget viktig faktor bak etableringen av Samarbeidsrådet for kristne kirker i Barentsregionen.(SKKB). Dette regionale luthersk-ortodokse kirkesamarbeidet mellom 4 land og 8 bispedømmer har bidratt til mye positiv kontakt, økt forståelse og respekt mellom folkene i Barentsregionen.

SKKBs virksomhet bringes også på denne måten til Kirkemøtets kjennskap. Kirkerådets sekretariat anbefaler - etter samråd med Nord-Hålogaland biskop - at Kirkemøtet gir uttrykk for sin anerkjennelse til viktigheten av dette særegne regionale kirkesamarbeidet.

Med basis i de erfaringer som er gjort med kirkelig samarbeid med den russisk ortodokse kirke og med aktiv deltakelse av Nord-Hålogaland biskop, har Mellomkirkelig råd arbeidet for å etablere en fast arbeidsgruppe for samarbeidet mellom våre to kirker på nasjonalt plan. Gjennom denne arbeidsgruppens mandat og begynnende arbeid har det blitt tydelig at Den norske kirke er en interessant samtalepartner for den russisk-ortodokse kirke. I samtalen inngår også drøfting av felles utfordringer i en global og europeisk kontekst. Også gjennom dette kirkelige nabosamarbeidet med verdens største nasjonale kirke er det blitt klargjort at Den norske kirke er en kirke i Europa.

Kirkesamarbeid mot Balkan

Nært opp til dette nabosamarbeidet kommer det påbegynte samarbeidet med en annen ortodoks kirke i Europa, nemlig den serbisk-ortodokse kirke. Dette samarbeidet har røtter tilbake til kontakter som ble knyttet med jugoslaviske krigsfanger som var i Norge under den 2.verdenskrig. Under de vanskelige 90-årene da den serbiske nasjonalismen blomstret og den serbisk-ortodokse kirke kom i en vanskelig situasjon, søkte Mellomkirkelig råd på ulike måter å opprettholde en kanal for å hindre fullstendig isolasjon. Under Nato-bombingen av Serbia og Kosovo 1999 gjorde representanter for Den norske kirke viktige besøk til representanter for den serbiske kirke i Europa, blant annet til patriarken i Beograd. I tiden etter dette har Mellomkirkelig råd i samarbeid med Kirkens Nødhjelp søkt å motivere for og bidra til etableringen av diakonale og pastorale tiltak i den serbiske kirke samt å stimulere til oppgjør, dialog og forsoning. De siste årene har Kirkens Nødhjelp hatt en stedlig representant på Balkan som deltar i samarbeidet med Mellomkirkelig råd. Stavanger biskop/bispedømme har sagt seg rede til å ivareta

relasjonen med denne kirken på vegne av Den norske kirke.

Nordisk-Tysk Kirkekonvent

Kirkemøtet er orientert om Mellomkirkelig råds vedtak om den fortsatte deltakelse i Nordisk-Tysk Kirkekonvent og bes om å ta dette til orientering. Konventet fortsetter, og dagens deltakere er overbevist om at det fortsetter å ha sin misjon.

Den katolske kirke

De nasjonale katolske kirkene i Europa er ikke medlemmer av KEK. Men det er som kjent en vel etablert kontakt og et samarbeid mellom KEK og Rådet av katolske europeiske biskopskonferanser. Dette medfører at det vil være en stor katolsk gruppe til stede i Trondheim. Generalforsamlingen vil trolig også drøfte spørsmål knyttet opp til tematikk som behandles i Charta Oecumenica.

Det er ingen instans i Den norske kirke som har formelt samarbeid med noen katolske kirker i Europa. Det er heller ikke aktuelt å etablere noe slikt som del av forberedelsene til generalforsamlingen. Men gjennom den norske Katolsk-Luthersk Samtalegruppe (KATLUSA) bør det vurderes å vie ett eller flere møter til drøfting av generalforsamlingens tema og eventuelle andre relevante spørsmål som kommer opp der.

-

Denne oversikten viser:

De økumeniske fellesskap og relasjoner som det er redegjort kort for ovenfor, ligger der som rammer og føringer for Den norske kirkes deltakelse i europeisk kirkeliv. De utgjør naturlige og mulige rammer, men er ikke å forstå som de eneste rammene. Den norske kirke kan også samarbeide med andre kirker i Europa.

Noen enkle konklusjoner så langt kan være:

- Å ha kontakter med og relasjoner til lutherske kirker i Europa er ikke vanskelig og kan stimuleres på en enkel måte. Det kan skje direkte til de store søsterkirkene i Norden, til de tyske VELKD-kirkene eller de mindre minoritetskirkene andre steder i Europa. LVF kan også være en tilrettelegger om det er ønskelig.

- Porvoo-fellesskapet er godt egnet til å utvikle kontakt og fellesskap med de anglikanske kirkene i Europa.
- Om vi ønsker å styrke kontakten med reformerte kirker, gir Leuenberg-fellesskapet oss denne utfordring og mulighet.
- Å styrke kontakten med de ortodokse kirkene i Europa har de senere år vært et særskilt fokus i Mellomkirkelig råds virksomhet.

Kap C tematiske utfordringer

Kristent liv og fellesskap i Europa

Kjernen i europeiske økumeniske fellesskap er kirker som med ulike røtter og tradisjoner søker sammen i et forpliktende liv i tilbedelse og tjeneste . I dag kan vi konstatere at stadig nye kirker går nye veger mot hverandre gjennom læresamtaler og kirkefellesskapsavtaler for å søke å virkeliggjøre denne visjon og forpliktelse. Vår egen kirke har selv gått slike veger gjennom de prosessene som har ført fram til Porvoo-fellesskapet og medlemskap i Leuenberg Kirkefellesskap. Når Den norske kirke nå søker å løfte fram noen av de utfordringene en ønsker å arbeide nærmere og dypere med, må følgende være vårt startpunkt og orienteringspunkt: Vi må være en del av den bevegelse som ser nødvendigheten av å styrke det kristne vitnesbyrdet i liv og fellesskap for Europas folk, nasjoner og religioner.

I dette perspektiv blir lokal menighet til menighetskontakt og utveksling , gudstjenestefeiring og forbønn de sentrale elementer i vår kirkes Europa engasjement.

Europas verdigrunnlag

"Om vi ikke i løpet av 10 år lykkes med å gi Europa en sjel, en åndelig dimensjon, en sannhetsbetydning, vil vi ha kastet bort tiden. Europa kan ikke leve kun ved lov og rett og velferd. Maastricht-avtalen kan ikke realiseres uten en form for inspirasjon", sa EU-kommisjonens president Jaques Delors i en mye sitert og debattert tale til de europeiske kirke i 1992. I dag - 10 år senere - kan vi blant annet konstatere følgende:

Mange kirker i EU-landene kastet seg over denne utfordringen og la planer for hvordan EU skulle få den etterlyste "sjel". En rekke kirkelige og økumeniske kontorer ble opprettet i byene hvor EU-institusjonene holder til, i første rekke Brussel og Strasbourg for å drive påvirkningsarbeid .

Videre kan vi konstatere at de røster som har forsøkt å reise kritiske spørsmål til hele "A soul for Europe"-tanken har vært få og marginale. Først i de senere år synes det som om det er kommet mer økumenisk realisme inn i refleksjonene. Kan kirkene komme i skade for å gi verdimelessig legitimitet til hele EU-prosjektet og de mange beinhard økonomiske og liberalistiske realiteter i virksomheten? Kan kirkene søke å formulere et verdigrunnlag for EU uten å være i dialog med de andre store og tradisjonelle religionene i Europa - Europas 30 millioner muslimer og 2,5 millioner jøder?

I dag står EU foran sin største runde med ytterligere utvidelse og mulighet for 10 nye land til å bli medlemmer. Utvilsomt vil en ytterligere ekspansjon av EU bidra til at landene i Sentral- og Øst-Europa får tilgang på kapital som kan fremme levestandarden for befolkningen. Slik vi så det med de nye EU-landene på 80-tallet, Spania, Portugal og Hellas, bidro EU-medlemsskapet for disse landene til en etterlengtet vekst og stabilitet.

Samtidig er det opplagt at en ekspansjon østover kan skape grunnlag for spenninger mellom den rådende tenkningen i sentrum og de verdiene som preger periferiene i større grad. Periferiens verdier kan ikke enkelt sammenfattes, men ett felles trekk synes å være at tradisjonelle og religiøse verdier verdsettes i større grad.

Selv i det sekulære Europa er det viktig å merke seg at EU-kommisjonen og andre EU-organer ønsker å holde tett kontakt med kirkene. På denne måten ønsker EU å sikre at den verdibasisen som kirkene bygger på, kan føres videre og gi styrke til det teknokratiske og formalistiske arbeidet som forhandlinger om medlemsskap i hele sin

breddemå være. Prosjektet "A Soul for Europe" er ett eksempel på dette arbeidet.

Samtidig er det viktig å være bevisst på de muligheter for misbruk som ligger i en slik deltakelse. Ett moment er at kirkene kan bli forstått som beskyttere av den europeiske sjel, og at det bare er visse konfesjoner i kristendommen som oppfattes å være "europeiske". Motstykket i en slik identitetsdanning vil da unektelig bli islam. En slik bruk av kristendommen i en identitetsdanningsprosess må vi alltid være på vakt overfor.

Et av de mest kritiske forholdene for kirkene i møte med det nye Europa, er forholdet til borgere av andre land. Mens idealet er et Europa uten grenser, er realiteten at den indre grensekontrollen er sterkt tiltakende. Også den ytre grensekontrollen er nå mer effektiv. Det er en betydelig utfordring å skille mellom ofre for menneskesmugling, som foregår på en måte som gjør at det nærmer seg menneskehandel, og de ansvarlige for denne virksomheten, som tjener stort på å utnytte andre.

Etter Verdenserklæringen om menneskerettighetene skal alle innbyggere ha rett på de samme menneskerettigheter, uavhengig av om de er borgere eller ikke. Det eneste området hvor det er mulig å etablere en forskjellsbehandling er knyttet til politisk deltakelse, som å stemme ved parlamentsvalg. Både i EU og Norge erkjennes at arbeidsinnvandring blir nødvendig. Utfordringen ligger i å sikre likestilling og reell mulighet til deltakelse for alle, samt unngå at det skapes et skille mellom "ønskede" og "uønskede" tilreisende.

Samtidig er det viktig å være bevisst på de muligheter for misbruk som ligger i en slik deltakelse. Ett moment er at kirkene kan bli forstått som beskyttere av den europeiske sjel, og at det bare er visse konfesjoner i kristendommen som oppfattes å være "europeiske". Motstykket i en slik identitetsdanning vil da unektelig bli islam. En slik bruk av kristendommen i en identitetsdanningsprosess må vi alltid være på vakt overfor.

Europas forhold til resten av verden er ett av de store spørsmål. Fra en side sett er EU et eksempel på oppbyggingen av en enorm økonomisk-politisk makt med ambisjoner om å være en global aktør. Dette skjer i økende grad i dag blant annet gjennom de mange avtaler som gjøres mellom EU og regionale samarbeidsorganisasjoner i f.eks. Afrika, dvs Europas gamle koloniland.

Dette er avtaler som i seg selv innen det kirkelige fellesskap er gjenstand for debatt. Kirker innen EU kan ha en tendens til å se på dette som uttrykk for ønsket om å få i stand utvikling mens de i internasjonale økumeniske organisasjoner og blant en del av kirkene i Afrika ses på som en videreføring av dominans og kontroll fra kolonitiden.

Etter hvert har atskillige kirker og kirkelige organisasjoner etablert seg med et værvær og arbeid i Brussel og Strasbourg for å overvåke og søke påvirke utviklingen av EU. Fram til i dag har EU globale rolle ikke fått stå tilstrekkelig i fokus for det kirkelige engasjementet herfra. Her er det mye mer å hente fram og Den norske kirke søker i forbindelse med generalforsamlingen i Trondheim å bidra til at dette spørsmålet kommer høyt og skarpt opp på saksorden.

Religionsdialog i Europa

Spørsmålet om hva som skal være Europas verdigrunnlag, fører også over til spørsmålet om hvordan Europas store religioner - i første rekke kristendom, islam og jødedom - skal leve sammen.

Det religiøse bildet er i rask endring og er ikke entydig. Sett fra kristendommens side skjer det både en sekularisering i betydningen synkende oppslutning i mange land om kirkenes gudstjenesteliv, men også en fornyelse av kristen tradisjon, tro og liv i mange kirker. Og ikke minst skjer det fornyende bevegelser over konfesjonsgrensene, noe f.eks. Taize-bevegelsen er et uttrykk for.

På den annen side øker antall muslimer i Europa raskt. Et ofte hørt sitat er at dersom Tyrkia kommer inn i EU, blir EU et fellesskap av mennesker hvor det bor like mange protestantiske kristne som muslimer.

Europa er ikke skjermet for den dramatiske økningen i spenninger mellom religioner som en kan se i mange deler av verden. 11. september har også hatt innflytelse på religiøse ledere i Europa og på deres engasjement for religionsdialog og forståelse mellom religionene. Det er dessverre en realitet at religioner og livssyn også er viktige drivkrefter i flere av de dramatiske konfliktene på det europeiske kontinent på 90-tallet. Samtidig finnes det vitnesbyrd om hvordan mobiliseringen av religiøse ledere og religionenes teologiske og etiske fundament er blitt til forsvar for menneskerettigheter, respekt, sannhet, forsoning og fred.

Mellomkirkelig råd deltar selv i flere initiativ med denne referanseramme. Oslokoalisjonen for Religions- og livssynsfrihet er ett slikt nettverk. Andre personer, institusjoner og organisasjoner er også involvert på ulikt vis.

I et aktuelt og nytt initiativ står Den norske kirke ved Oslo biskop sentralt; etableringen av en permanent flerreligiøs konferanse av religiøse ledere i Europa med foreløpig sekretariat i Oslo.

Flyktningene og innvandrerne

Uro, diskriminering og vold knyttet til at store folkegrupper er på vandring innenfor Europa eller til Europa utenfra er økende. 2,5 mill. mennesker flyttet fra land i sentrale og østlige deler av Europa til vest de første 5 årene av 90-tallet. De fleste av de 11 millioner registrerte innvandrerne i EU bor i Tyskland. 7,2 millioner mennesker er registrert som flyktninger med krav på beskyttelse i Europa. Siden 1993 regner en med at mer enn 2000 mennesker har mistet livet som følge av de mange mottiltak som europeiske land har satt i verk for å komme det man kaller "ulovlig innvandring" til livs. Østerrike, Nederland og Danmark går for tiden foran med å innføre nye og meget strengere lovverk på dette feltet. Også i vårt eget land merkes denne tendens som mange kaller "å bygge en europeisk festning".

Kirkemøtet vedtok i 1986 at Den norske kirke skulle bli medlem i Churches Commission on Migrants in Europe (CCME). CCME er en europeisk økumenisk spesialorganisasjon som har fokus på Europas asylsøkere, flyktninger og innvandrere. Medlemskap i denne organisasjonen har gitt Den norske kirke god mulighet til å se vårt eget flyktningearbeid i en europeisk sammenheng som er helt nødvendig. Det betales en årlig medlemsavgift på NOK 30.000, og Kirkens Nødhjelp gir også grunnfinansiering. CCME arbeider overfor de ulike EU-organene i Brussel, og arbeider i tre arbeidsgrupper: Kirkelig arbeid mot rasisme, kirkelig arbeid for asylsøkere og innvandrere og kirkelig overvåking av EUs asyl- og flyktningepolitikk.

Den norske kirke har tidligere vært representert i styret i CCME, og den nordiske styreplassen går på omgang mellom de nordiske kirker. Samarbeidet med Konferansen av

europaiske kirker (KEK) og Kirkenes Verdensråd (KV) er formalisert i en samarbeidsavtale. Her er CCME naturlig gitt en oppgave knyttet til å overvåke og søke å påvirke EUs asyl- og flyktningepolitikk. I tillegg spiller CCME en sentral rolle i arbeidet med å bevisstgjøre kirker og kirkelige organer i EUs kommende medlemsland i Sentral-Europa om de nye utfordringene som medlemskapet vil innebære, også på det flyktningepolitiske feltet.

Nasjonale forsoningsprosesser

I land i de sentrale og østlige deler av Europa tilhører 1/5 av befolkningen etniske minoritetsgrupper. I mer enn 100 mindre regioner i disse landene utgjør minoriteten over 100 000 mennesker. Man antar at det bor ca. 6 millioner romanifolk og sigøynere i Europa, de fleste i de samme deler av kontinentet. I mange land lever mange av dem under uverdige forhold, og det mangler mye på respekt og verdighet for disse folkegruppene. Flere av kirkene i området har begynt å våkne opp til en erkjennelse av medansvar og engasjement.

Gjennom de to norske forsoningsprosessene som fant sted på 90-tallet mellom Den norske kirke og samene og romanifolket, er det skapt en oppmerksomhet også om den vanskelige situasjon mange av Europas nasjonale minoriteter og urfolk befinner seg i, og bevissthet om behovet for at det skjer nasjonale forsoningsprosesser i flere europeiske land. Her er våre norske erfaringer åpenbart interessante for andre, blant annet at det var kun ved at Den norske kirke inviterte representanter for samene og romanifolket til å sette premissene for en slik prosess at likeverdighet kunne oppnås.

Den norske kirke var i 2001 representert på to arrangementer hvor CCME sto som arrangør. Det første fant sted i Slovakia, med kirkenes forhold til romanifolket som hovedtema. De norske erfaringene, med bl.a. Kirkemøtets bønn om unnskyldning og tilgivelse, samt Kirkerådet og Mellomkirkelig råds dialog med romanifolket, ble viet oppmerksomhet.

Det andre seminaret fant sted i Tyskland, med forholdet til såkalte "migrantkirker" som hovedtema. Her var Kristent Innvandrerarbeid (KIA) representant for Den norske kirke, og KIA vil fortsette å være en ressurs for menighetene.

Forsoningstemaet var hovedsak under den forrige Generalforsamlingen i KEK i 1997 i Graz. På dette møtet var Den norske kirkes medlem i KEKs arbeidsgruppe mot rasisme og fremmedfrykt, Lars Johnsen, medvirkende til at også Den norske kirkes arbeid for og med samene ble omtalt. Hva gjelder romanifolket, er det opplagt at utfordringene er annerledes i Norge sammenliknet med land hvor romanifolket allerede utgjør e